

ԿՈՎԿԱՍՍ

Հայ լրագրիւններու խափանումը. — Լրագրիւններու կոտորած մ'է որ տեղի կ'ունենայ, այս տարի. փայլակ, Մշակ, ինչպէս նաեւ Մուրճ, Երկրի ձայն, Նոր աշխատանք, Հասկեր, Յուշաշարար, փնջիկ դադրած են հրատարակուելէ: Այս բոլոր թերթներուն մէջ յանցաւոր վճռուած է միայն փայլակը, որուն խմբագրութիւնը թոռուցիկներ հրատարակած ըլլալով՝ կառավարութիւն թիւնը փակուելու դատապարտած է Հէրմէս տպարանը, ուր կը հրատարակուէին նաեւ վեւրոյիշեալ բոլոր թերթերը: Մշակ կը խոստանայ յարութիւն անուել. յուսանք թէ Գրիգոր Արծրունիի ալ պիտի օգտուի այս առիթէն: Երկրի ձայնը պիտի հրատարակուի հայերէն ու նաեւ թուրքերէն, թէպէտ մէկ լեզուով հրատարակուիլն եւս շատ էր — Ինչո՞ւ մէկ տպարանի մը փակումը կարող կ'ըլլայ հայ գրականութիւնը կիտովին անհետացնելու: — Արովհեստե՛րն թերթերդներու տեղ՝ գործաւորներու պահանջներն են շացած: Մրցակցութիւնը, տուրքերը, գործիքներու սղութիւնը տասնամպատկած են հրատարակչական դժուարութիւնները: Բաց աստի, Մշակ, Մուրճ, Երկրի ձայն թերթերը հակակրելի դարձած էին ազգային զգացումներու հետ մասքառելով: Այսպէս հրատարակուելու միջոցները կ'ունենայ՝ «Փայա» անուամբ՝ առայժմ միայն փայլակը... խափանուած թերթերուն մէջէն միակ յանցաւորը՝ տեղական օրէնքին առջեւ:

Փափագելի է սակայն ոչ միայն Յուշարարի, փնջիկի նման թերթերու հրատարակումը՝ այլ նաեւ Մշակի և Մուրճի, որոնք օգտակար հակազդեցութիւն մը կարող են կազմել տիրող ձգտումներու և անոնց չափազանցութեանց առջեւ անուշ, մանաւանդ երբ քննադատողները գիտեն լրջօրէն ու գիտակցաբար օգտուիլ արդարացի նկատողութիւններէ:

Բարեկարգութիւններ. — Միջազգայնաց նախաձեռն ընկերութիւնը 30,000 լուբլի նուիրած է Գանձակի և Երեւանի հայ սովետներուն, 5000 ալ բարեգործական նպատակով: Աւելի նախաձեռն ընկերութիւն մը, Արամազդ, 36000 լուբլի սահմանած է թիւրքահայ սովետներուն և 5000 ռ. արդէն ուղարկած՝ Ռուսաց Զէնովիէի դէսպանին միջոցով: Ռուսական Ընդհանուր Զէմ. ստորօն 20,000 լուբլի ուղարկած է կովկասու փոխարքային՝ ի նպատակ կարսի շրջակայ գիւղերուն:

Նոր հրատարակութիւններ. — Բանաստեղծ Ա. Կատուրեան ընտիր թարգմանութիւն մ'ըլլած է «Ռուս բանաստեղծներ»ու (Ք զրքոյկ) գարնան դարուած պատկերներով:

Ընտրուած հեղինակներն են Նեկրասով, Կոլցով, Նիկիտին, Պլինչիեւ, Ռուսական բանաստեղծ

ժողովանդի աւելի օգտակար են քան հմայիչ, յանգուտը հրապարակաստութիւններ քան գեղարուեստ: Ալեքսան. դր Կատուրեան սակայն մեծ ծառայութիւն մը կը մատուցանէ ծանօթացնելով նաեւ թիւրքահայ ժողովրդին ուսու գրականութիւնը, որուն մէկ յատկանիշը կը հերկայացնէ Նեկրասով՝ «Մուսա»յին մէջ:

Ոչ սրբինգ է թողել նա իմ որդանում. Կաղիկ կեանքիս խոկումներում, խաղերում Նա չէ յուզել միտքս ազատ ցնորքով. Ոչ ցոյացել յանկարծ գեղուն իր դէմքով, Արպէս սիրող ընկերուհի սրտագին, Ձմալած աշփոս իմ սրին զարուն հասակում, Երբ չաղկապուած սքին ու մուսան անմեկիկ լի անձկութեամբ մար արիւնն են բորբոքում. Բայց ինձ վերայ վաղ ծանրացան լուծ, կապանք, Այլ մուսայի աշփոց ընկած, անզգուտեք, Որ միշտ կեանքում ուղեկցելով խեղճերին, Հէգ վրկայ է նըրանց ցաւին, վըրտերին...

Ռուսական լազկանութիւնը ստուգի վար չի մնար հայկականէն, և հեղինակներէն շատեր թիւշուտութեան մը մասին — իր անուամբ միայն արդէն յուզիլ — առանց հմեմարի գանգատելով, կը կարծեն զգայուն գրականութիւն մ'ըլլած ըլլալ: Այդ քերթումներու մէջ — ուր սակայն մեծ ժողովրդեան մը սրտին բաբախումը կը զգանք, քանի որ պէտք են անոնք ուսու ժողովրդեան մէջ շատ անաճուած ու սիրուած ըլլալ — ներշնչումը քիչ անգամ անհատական, այլ միշտ ընկերական է և անհատականին մէջ իսկ՝ ընկերական տառապանքն է որ կը ցոյայ: Ռուսական այդ հակադարձութեամբական ձգտումներու ազդեցութեան տակ է որ լէօ Ելաւ. հայ բանաստեղծութիւնները քննադատուելու անոնց օգտակարութեան՝ չարիէն:

Ընկերութեան վերջ՝ Բնութիւնն է ներշնչում, ներու աղբիւր. անոր նկարները մեղամաղձիկ ու խաղաղ գոյներով են. զեղեցիկ է Նիկիտինի «Ձմեռ. նային գիշեր գիւղում» ուր խաչը, հոգիներ լուսաւորող, լուսնի շողերով հրազ մը կը թուի հեռուէն:

Վառ լուսինն է զուարթ դէմքով
Գիւղին լոյս ցոյցում.
Հերմակ ձիւնը կապոյտ ցոլքով
Հուրջը շողշողում:

Գիւղի մատուն լուսով յեղուած
Լուս-ամպերի տակ
Խաչն է փայլում, խաչն է վառում,
Ասես, վառ ճըրագ:

Լուս է գիւղը. նա քուն մըտած
Անշարժ, մեն մենակ.
Բուք — բորուն է խորունկ պատած
Խրճիթ ու տընակ...

Միայն անշուք մի խնձրթում
Լոյս կայ տակաւին.

Այնտեղ հիւանդ, աչք չի իրգիւսում
Մի խեղճ, պառաւ կին:

Իր որբերի ապազան է
Խորհում, գուշակում.

Իր մահից յետ ո՞վ կը նայէ
Նըրանց այս կեանքում:

Տէր, ողորմիր որբուկներին
Թըշուառ ու խղճուկ.

Յոյց տուր կեանքում շիտակ ուղին,
Եղիր թեւ թիկունք...

Ու կանթեղն է աղօս փայլում,
Սփում մեղմ շողեր.

Գունատ շողով լուսաւորում
Մըրցող պատկերներ:

Լուսաւորում խեղճ հայումաշ
Դէմքը պառաւիք:

Եւ անկիւնում երկու մատաղաշ
Ներհող որբերին...

Լոյսը կ'երկնայ աղբատներու և սուրբի պատ-
կերներու վրայ. որքան գեղեցիկ հակադրութիւն
փշաքի և յոյսի, ներկայ տառապանքի և արդարի
ապագայ երջանկութեան:

Յովնանէն Մայիսականի «Ջորտ»ը (տպ.
Կոր-Նախիջևան, 1907) նկարչական պատկեր-
ներու շարք մ'է գեղեցիկան կեանքէ:

Մ. Կալապալիսի «Ջայն» (Խուսիայից և մատ-
նեցին և արտորեցին) (Կոր-Նախիջևան, 1907)
եպերելք պարսաւագիրք մ'է:

Կ. ՊՈԼԻՍ

Թ'րրիւռ վերածնունդ. — Վերստին լոյս
պիտի տեսնեն, ինչպէս իրատեղով մը թոյլ տրուած
է. ձերիտիք, Շարգիէ և Ստերանդակ լրագիր-
ները, որոնց տնօրէնը պիտի ըլլայ Յակոբ էֆ.
Վարժապետեան:

Արեւմտեւ և բարեխաղախներ. — Երկրա-
շարժը Պրիշտու մէջ կործանած է 300 տուն և
1200 տուն անբնակելի դարձուցած: Երկրաշարժի
ցնցումներ զգացուած են նաեւ Վան: Խաչիկ
Ղաթարեան հայ վաճառականը մեռնելով Կարթ-
լի մէջ, իր քաղաքացուց կտակած է 4000
սոկի:

Պապարկ Լէ Պապաեան, Կ. Պոլսեցի, 4000
սոկի նուիրած է եկեղեցիներու և դպրոցներու:
Իրատէ մը թոյլ տուած է Գարակեօցեան
կտակով եռալարի որբանոց մը շինել, ուր 200ի
չափ որբեր պիտի պահուին:

Նոր իրաւասարակութիւններ. — Որտան գրքն
է Պոլսոյ մէջ Միսաք Մեծարեանը դեռատի բա-
նաստեղծի մ' տառաւորներուն հաւաքածոյքը
«Ծիածան» վերնագրով. հեղինակը ցոյց կու տայ
բաւական տապանք և զգայնութիւն, բայց մշու-
շը կ'ընդգրկէ իր ամբողջ մտածումը, միակեր-
պութիւն կայ տրամադրութեանց մէջ և արուես-
տակութիւն՝ արտայայտութեան: Պոլսոյ բանա-

ստեղծներէն շատեր կը գրեն՝ արուեստ մ'ընելու
դիտմամբ, ոչ եթէ ներքին թափէ մը բռնադա-
տուած, ինչպէս որ դերձակ մը զգեստ կը շինէ
ոչ եթէ անոր պէտք ունենալուն՝ այլ վաճառքի
դնելու համար: Չեն երգեր բնաւ. սրտերուն տեղ՝
գործիքէ մըն է որ կու գայ ձայներին: Այդ
ուղղութեան ազդեցութիւնը կրած է նաեւ Մի-
սաք Մեծարեան: Այ մէկ բանաստեղծ այնքան
ձանձրանալի է որբան անոնք՝ որ Չանձորթը
կը նկարագրեն: Այդ տրամադրութեամբ քեր-
թուածներ ունի նաեւ Մեծարեան, և հոն միայն
ուր զուարթ անկեղծութեան մը ասպարէզ կու
տայ՝ քերթուածը ընթերցումէն յետոյ վերջալոյս
մը կ'ունենայ ընթերցողի մարկն մէջ:

Սմբատ Գաւրիսեան երազաբար վնասին ի լոյս
կ'ընծայէ իր օգտակար հաւաքածոյները՝ հայ մա-
նուկներուն համար պատրաստուած. փնջակ
(գիրք ընթերցանութեան), Երկրորդ փունջ, հա-
ւաքածոյ աշխարհիկ լեզուէ արձակ և ոտանաւոր:

Պ. Գ. Վ. Ալեանուր երկու բուսաբանական
մենագրութիւններ կ'ընծայէ. Deux plantes nou-
velles de la flore constantinopolitaine, et un linum
nouveau d'Anatolie.

Գաւաթը Առումի փրփիլն աւիւները. — Եղեա
Տէմիրճեպաշեան ծանօթ փիլիսոփայն և բանա-
ստեղծը, մտաւոր հիւանդութեամբ մը տառապող,
ուզելով անձնազատան ըլլալ՝ վեց տմէէ ի վեր
հրաժարած է կերակրէ, և բժշկական ներաբ-
կումներն են որ կը պահպանեն իր կեանքը. անգ-
լիացի տիկին մ'անձնաւորութեամբ կը խնամէ
գինքը: Հիւանդը զգալով իր դրութեան ծանրու-
թիւնը հաղորդուի փափագած է:

Տանկաւայիւր գաղղուր. — Գաղթականու-
թեան մեծ հոսանք մը կ'անցնի Տանկաստանի
Խուսիս: Այդկատի փոխարեան պայման դրած
է անոնց վրայ՝ երթալ ուր որ կառավարութիւ-
նը իրենց համար կ'որոշէ, Խուսական հպատակ
գրութիւն և զինուորութեան երթալ: Սմբատ անոնք
որ այս պայմաններուն յանձնառու չեն ըլլար՝
պիտի վերդարձուին Տանկաստան:

ԱՄԵՐԻԿԱ

Ամերիկայի մայ գաղղուր. — Եղեցիկ եպիս-
կոպոս Ապահուիի առաջնորդը ընտրուած է:

Պոլսոյնի ազգային եկեղեցու հոգաբարձու-
թիւնը մտադիր է (փափագելի է որ վճռէ) Կո-
միտոս Վ. Բ. Ամերիկա հրաւիրել, հայկական եռա-
ժըշտութիւնը Ամերիկայի արուեստաւէտներուն ևս
ծանօթացնելու համար:

Ճիշդ այս պահուն կը տանանք երաժշտական
գեղեցիկ հաստի մը. «Հայ թնայ. գեղընկ եր-
գեր, հաւաքեց, դաշնակեց Կոմիտոս վարդա-
պետ». բանաստեղծութիւնները թարգմանուած
են նաեւ Քրանտերէն Պ. Արշակ Չօպանեանէն:
Հայ երաժշտաւէտները դաշնակի առջեւ պէտք
է ունենան միշտ այս տետրը. հայութեան սիրտն է
ան. տարածեն զանոնք, որքան իրենց միջոցները
կը ներեն, եւրոպական շրջանակներու մէջ: Ան-
հմայշ մը այդ տետրակի մէջ թարգմանուած բա-
նաստեղծութիւններն:

Հով արեք, սարեր ջան, հով արեք,
իմ դարդին դարման արեք.
Սարերը հով չեն անում
իմ դարդին դարման անում:

Ամպեր, ամպեր, մի քիչ զով արեք
վարար անձրև թափեք, ծով արեք.
Գէշ մարդու օր արելը
Սեւ հողի տակով արեք:

Սարեր, ձորեր, դաշտեր ու ջրեր,
Մարմանդ մարմանդ վազող ազգիւրներ
Մի վեր կացեք, իմացեք
Տեսե՛ք իմ սրտի ցաւեր:

Հով արեք, սարեր ջան, հով արեք,
իմ դարդին դարման արեք.
Սարերը հով չեն անում
իմ դարդին դարման անում:

Դոր հրատարակութիւն. — Պոսթընի մամուլը մեզ կ'ընծայէ Ս. Մինասեանի «Պատանեկան յոյգեր», իմաստասիրական խորհրդածութիւններ, որւ չարք մը, հետաքրքրական եռանդով գրուած:

ԵՓԻՊՏՈՍ

Վսեմ. Պօղոս փաշա Դուպարի ստացած նոր պատիւը. — Ուրախութեամբ կը տեսնէ հայութիւնը քրտասական կառավարութենէն Պատուոյ լեգէոնով պատուուած զվսեմ. Պօղոս փաշա Դուպար:

Հայկական Բարեգործական Ընկերութիւնը որուն կը նախագահէ նա՝ այժմ 282 անդամներ ունի. տարեկան մուտքն է 2528 եգիպտական սոկի. անձեռնմխելի գումարն է 7000 սոկի. իսկ ամսական եկամուտը՝ 140 սոկի. — Բայց միայն Հայերը չեն՝ որ իրենց ազգայիններուն կը բաւերարեն. խարթումի մէջ տեղական կառավարութիւնը 1100 քառակուսի քելոմէդր տեղ ընծայած է Հայերուն՝ որպէսզի հոն եկեղեցի մը շինեն:

Դոր հրատարակութիւն. — Եգիպտոսէն ունինք միայն «Տեղեկագիր հայուհներութեան Գաւհրէի Գալուստեան ազգային երկսեռ վարժարանի 1906 տարելընի հաշուոյ»:

Պ. Արփիար Արփիարեան վերստին ի լոյս կ'ընծայէ Եդրակը (թիւ 7, 1 ապրիլ):

Խմբագիրը կը յայտարարարէ թէ «Եդրակ»ի տեփական տպարանի մը պէտքը անհրաժեշտ է. երբ այդ տպարանը ունենալ յաջողինք, ոչ միայն «Եդրակ»ը օր օրին կարելի պիտի ըլլայ հրատարակել և ուրիշ գործեր ալ տպագրել, մասնաւորապէս հայ կենսի վէպեր, որոնց երկուքին համար հանրութիւնը թէ և համակրալի ընդունեն. լութիւն ըրաւ, բայց պայմանաւ՝ որ բարոյական նեղութեան, մտաւորական յոգեւորեան հետ նիւսականին տառապանքն ալ հեղինակին վրայ ձայն, և ան պարտաւորութիւն ուրիշ աշխատութեանց արդիւնքով գոցել գրական աշխատութեանց ծախքերը»:

Soufflez une brise, montagnes amies, soufflez une brise.

Portez remède à ma peine.
Les montagnes ne soufflent pas de brise;
Elles ne portent pas remède à ma peine.

Nuages, nuages, faites un peu de fraîcheur.
Laissez tomber une pluie abondante;
Ensevelissez sous la terre noire
La vie des méchants.

Montagnes amies, plaines et eaux,
Sources qui coulez doucement,
Ecoutez-moi un peu,
Voyez les douleurs de mon cœur.

Soufflez une brise, montagnes amies, soufflez une brise,

Portez remède à ma peine.
Les montagnes ne soufflent pas de brise.
Elles ne portent pas remède à ma peine.

Սոյն թերթին մէջ Մոգ-պետ «Ֆէմինիզմ»-ը կ'ուսումնասիրէ. այս խնդրոյն մէջ միակ կէտը Հայոց համար կարեւոր՝ այն է թէ ինչպէս թարգմանելու է այս բառը. ըստ յօդուածագրին՝ պէտք է ըսել իդալարութիւն (համառ. համակամ. լութիւն, ընկերավարութիւն, եւայլն): Արփիար Արփիարեան «Մեծ Դատանք» յօդուածին մէջ Բաւերգործական ընկերութեան երազ յառաջագիտութեան ուղիակցելով, կ'առաջարկէ նկատողութեան անուով ապագան, և ծրագիրը մեծցնել, քանի որ ընկերութեան գլխաւորները այնքան մեծ վտանգութիւն կը վայելեն: «Միջազգային Հայը» (Լորիս Մելիքով) ամենէն ուշագրաւ յօդուածն է. Մելքոն խան՝ Պարսկաստանի Սահմանադրութեան հիմնադիրն է, Գրիգոր Օտեան՝ Տաճկաստանի, Լորիս-Մելիքով՝ Ռուսաստանի. վերջնոյն՝ հակառակորդ կանգնած է խաւարի քուրձ Պոլսէտնոսցէվ, որուն օրագրութիւնները «Ռուսական դիւան» թերթին մէջ հրատարակուած, յաճախ կը խօսին Լորիս-Մելիքովի վրայ, և ցոյց կու տան զայն հնարագէտ, սարսափ ազգած իշխաններու վրայ, տէր Ալեքսանդր Գ. մանուկ կայսրի և հետամուտ Սահմանադրութիւն իրագործելու:

ՀՆԻՍԱՀԱՅԵՐԸ

Բարեխարութիւնք. — Սրտառու է Հայութեան ամենէն հեռաւոր անդամներն ալ յօդուած տեսնել իրենց եղբայր թշուառութեամբ:

Կալիֆաթայի մէջ Մուսէհ Բաբաշեան Դոր-Դախիլեանի կտակով է իր հարստութիւնը: Յանձնաժողով մը կազմուած է հարստութիւնը ձեռք բերելու և կտակը իրագործելու համար:

Կալիֆաթայի մէջ ալ կազմուած է «Հայ երկ տասարդաց միութիւն»՝ թշուառ ազգայիններու օգնութեան հասնելու համար: Ան այժմ ուղարկած է 25 անգլ. սոկի՝ Եգիպտոսի Հայ Բարեգործական ընկերութեան:

— Պոլսոյ օրագիրներու վերջին թիւերը կ'աւտեն թէ կայսերական իրաւէ մը թոյլ կու տայ վաճառ ծովուն մէջ շրջեմաւ դնել: